

<https://doi.org/10.62837/2024.8.70>

TƏHMINƏ RƏHİMOVA
SONA SƏFƏROVA
GÜNAY ZEYNALOVA-ZAHİDOVA
Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut
Polad Həşimov 18
tahminarahimova@mail.ru

İNGİLİS DİLİNDƏ NEOLOGİZMLƏRİN YARANMA YOLLARI XÜLASƏ

Dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən təbii ki sözlərdir. Hər bir dilin özünəməxsus söz və ifadələri mövcuddur. Dilin tarixi inkişaf mərhələləri onu zənginləşdirir. İctimai həyatda baş verəndəyişikliklər hər bir dilə öz təsirini göstərir. Elmin texnikanın inkişafı istənilən dilin lüğət tərkibinə öz töhfəsini vermiş olur. Hər bir dildə arxaik sözlər-müəyyən tarixi bir mərhələni özündə əks etdirərək, yeni inkişaf mərhələsində köhnələrək arxaizmə çevrilir.

Neologizmlər dilin leksik tərkibində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. . Həm nəzəri, həm gündəlik nitqimizdə istifadə olunana sözlərin içində bizə yeni olan ifadə və sözlər vardır.

Dilin leksik tərkibini təşkil edən bütün nitq vahidləri hər cəhətdən bir-birinə oxşamır. Dildəki hər bir leksik vahidin özünəməxsus xüsusiyyətləri və üslubi vəzifələri mövcuddur. Buna görə də bəzi sözlər dilin bütün üslublarında işləmə bildiyi halda, digər qrup sözlər müəyyən üslubi məqsəd üçün yalnız bir üslubda işlənilir.

Açar sözlər leksika söz nəzəriyyə yeni müasir nitq üslub elm texnologiya tərəqqi

Hər bir dildə üslubi baxımdan sözləri aşağıdakı qruplara bölmək olar:

- 1) ümumişlək: hamı tərəfindən başa düşülən sözlər;
- 2) məhdud dairədə işlədilən sözlər: dialektizmlər, köhnəlmiş sözlər, neologizmlər, vulqarizmlər, loru sözlər, jarqon və arqo sözlər;
- 3) xüsusi sözlər: terminlər, peşə-sənət sözləri.

Müasir dövrümüzdə beynəlmiləl status almış ingilis dili də böyük tarixi mərhələlərdən keçmiş, müxtəlif tarixi mərhələləri adlamışdır. Təbii ki, tarixində müxtəlif hadisələrin baş verməsi dilə də öz təsirini göstərmişdir.

Hələ Eramızın 450-ci ildən 1150-ci ilinə qədər danışılan qədim ingilis dili, dilin linqvistik bazasını təşkil etmişdir. Vikinq işğalları zamanı qədim skandinav

dilindən, həmçinin 1066-cı ildə Normanların işğalı ilə ingilis dilinə fransız mənşəli sözlər keçərək orta dövrlərdə danışılan ingilis dilinin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. 15–17-ci əsrlərdəki İntibah Dövrü və Böyük Saitlərin Dəyişməsi prosesi bir çox dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Müasir ingilis dili isə 18-ci əsrdən inkişaf

mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Sənaye inqilabı və Britaniya İmperiyasının genişlənməsi dildə də öz əksini tapmışdır.

Bu gün ingilis dili regional nüansları əks etdirən variasiyaları ilə qlobal bir dildir. Köhnə ingilis dilinin müasir ingilis dilinə təkamülü, sosial və mədəni dəyişiklikləri özündə əks etdirir.

Bu gün texnologiyanın inkişafı məhz bu sahədə neologizmlərin yaranmasına səbə olmuşdur.

Selfie – rəqəmsal kamera, kameralı mobil telefon və ya planşet ilə çəkilən avto-portret fotosəkil növü

Digital hangover ya da digər adı ilə “saytın yüksəkliyi”, müxtəlif məqsədlərlə istifadə edilən bir terminologiyadır. “Digital Hangover”, markalar üçün ən yaxşı rəqabət strategiyalarını təmin edən bir marketing agentliyidir. Onların xidmətləri arasında axtarış motoru optimizasiyası (SEO), sosial media marketingi və axtarış motoru marketingi daxildir. Onlar müştərilərinin marka dəyərini artırmağa nail olmaq üçün tədqiqat və səylə həyata keçirirlər.

Cloud computing internet vasitəsilə daxil ola bilən serverlərdə məlumatların və məlumatların saxlanması imkanı

Zenware – işə fokuslanma imkanı verən xüsusi hazırlanmış kompüter proqramları

Phablet – smartfon

Dialogue

– Hey Tom. I can see that you're using your smartphone again. You really need to have a **digital detox**.

– Hi, Mary. I wish I could. I keep receiving these messages from someone who threads me.

– That looks like **cyberstalking**.

– I don't think so, it seems like I receive messages from a **pancake person**. He makes so many mistakes!

– Maybe it's a child having fun?

– Well, it's definitely not funny for me.

Sosial həyatda, məişətdə də neoloqizmlər yaranır. Onlardan bir neçəsini nəzərdən keçirək.

Frenemy – “friend” və “enemy” sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Özünü dost kimi göstərən şəxs

Stacycation- “stay”(qalmaq) və “vacation”(məzuniyyət) sözlərindən yaranıb. Mənası Məzuniyyət zaman heç yerə getməyərək evdə qalmaq

Helicopter parent – övladlarını bir addım olsa belə kənara buraxmayan, daim nəzarət altında saxlayan valideyn

Boomerang child – həddi buluğa çataraq valideynlərindən ayrı yaşamaq istəyində olub onlardan ayrılıb gedən, sonralar maliyyə çətinliyi üzündən yenidən qayıdan uşaqlar

Me time – bu söz birləşməsi “özünə ayrılan vaxt” mənasında istifadə olunur. Yəni telefonlar, planşetlər müəyyən müddət ərzində söndürülür və insan istirahət etmək üçün özünə vaxt ayırır.

Nelogizmlər müxtəlif yollarla yaranır:

1. Geniş mənalı sözlər. Bir söz müxtəlif şərtlərdə işlənirsə yeni məna kəsb edə bilər.

Confrontation – qarşıdurma kimi tərcümə olunur. Bu söz əvvəllər müqayisə, bir-biri ilə bağlı mənalarda işlənib. Bu günkü günümüzdə bu söz “qarşıdurma” mənasında daha çox işlədilir

Confrontation of armed forces- silahlı qüvvələrin qarşıdurması

Deterrent sözü kimyəvi termin kimi reaksiyanı zəiflədən mənasında işlədilir. Siyasi müstəvidə isə

Nədənə çəkəndirmək, hədə-qorxu vasitəsi kimi təqdim olunur.

Redundancy-həddən artıq çox, artıqlaması ilə mənalarda işlənir. İqtisadiyyatda bu ifadə -işçi qüvvəsinin çoxluğu, ştatın azaldılması, fəhlə və qulluqçuların işdən çıxarılması mənasında istifadə olunur.

Landside torpaq sürüşməsi mənasında işlədilir. Lakin siyasi mənada isə aşağıdakı mənalara malikdir: 1) siyasi məsələlər üzrə ictimai mövqeyin kəskin dəyişməsi 2) siyasi partiyalar arasında səs vermə nəticələrinin kəskin dəyişməsi.

Sufikslər vasitəsi ilə yaranan neologizmlər “In” sufiksi

Teach in- disput şəklində keçirilən etiraz aksiyası

Pray in- kilsədə etiraz

Sit in- oturaq şəkildə etiraz etmək(qiyamçılar Ağ evin qarşısında oturaq etirazlarını bildirilər)

Buy in –ev alınması üçün hamıya bərabər hüquqların verilməsi

Apply in- işə götürülərkən insanlara bərabər hüquqların verilməsi tələbi

Sufiks nik-bhjybr mənalı sözlərin. Xüsusilə jarqonların yaranmasına səbəb olur

Filimnik- kinoçu(kino çəkən)

Goodwillnik- sakit, hamı ilə yola gedən insan

No-goodnik- qeyri etik birisi

Sufiks man

Outdoorsman- ov həvəskarı(çöl adamı)

Alphaman- öz yaşadlarından zahiri görkəmcə, zənginlik baxımından üstələyən şəxs

Prefikslər vasitəsilə yaranan neologizmlər

Maxi-maxidress; mini-minicomputer

Suffixs ship-stasemanship, shoümanship, brinkmanship

3. Konversiya yolu ilə yaranan neologizmlər

to front page- birinci səhifədə yerləşdirmək, to snowball- sürətlə yayılan; the needy- ehtiyacı olan, the rich- zəngin, the poor- fəqir, the foodie- ekzotik yeməklərə həvəs göstərən(qurman)

Neologizmlərin tərcüməsi

Neologizmləri tərcümə edərkən bu vasitələrdən istifadə olunur:

Transkripsiya, transliterasiya, kalka, təsviri tərcümə

1) Transkripsiya üsulu

Briefing-brifing; Beatlez-Bitilz; Smoking-Smoking

2) Transliterasiya demək olar ki az istifadə olunur

Innagation- inaqurasiya, **Benelux countries-** Benlyuks ölkələri (Belgium, the Netherlands, and Luxembourg)

3. Təsviri tərcüməyə nəzər salaq

To lobby-parlament üzvlərinə təsir göstərmək üçün göndərilən nümayəndə heyəti
Buck-passer-məsuliyyəti gigərlərinin üzərinə qoymağı sevən insane

Educart- təhsil sistemində çalışan rəsmi şəxs

Journalese- kütləvi informasiya vasitələrində həddən arıq dəbdə olan sözlərin işlədilməsi, klişe

4. Kalka üsulu-

Green card- yaşıl kart (grin kart); Black market-qara bazaar; Picnic- piknik;
Black Friday- blək fraydi

Neologizmlər tarixi kateqoriyadır. Söz ümumişlək xüsusiyyətə malik olub lüğətə düşürsə, o, neologizm olma xüsusiyyətini itirir. Sözlün yeniliyi dövrə görə müəyyənləşir, zamanla bağlı hadisə kimi başa düşülür. Neologizmlər əmələ gəlmə yollarına və yaranma mənbələrinə görə dilin daxili imkanları hesabına, eləcə də başqa dillərdən söz almaq yolu ilə, yaxud fərdi şəkildə yarana bilər. Məhz bunları nəzərə alaraq i neologizmləri belə qruplaşdırmaq olar: 1) Dilin daxili imkanları hesabına yaranan neologizmlər: killingest, Englished, geniused və s.; 2) Başqa dillərdən söz almaqla yarananlar: teletayp, ingilis dilində isə fransız dilindən déjà vu, jamai vu, déjà dit, franc fort, touché, parkour, ispan dilindən isə plaza, silo, bonanza, salsa, fiesta və s. kimi sözlər neologizm kimi lüğət tərkibinə daxil olmuşdur. Neologizmlər hər bir dilin sözyaratma formalarının modelinə uyğunlaşır.

Ədəbiyyat yeni sözlərin yaranmasında özünəməxsus m rol oynayır. Bir çox tanınmış ədiblər, yazıçılar əsərlərində yaratdıları ifadələr lingvistikaya da neologizm kimi dildə gələrək yaşamışdır.

Oxbridge – “**Oxbridge**” William Thackeray romanında uydurma bir qurum olaraq verilmişdi. İllər sonra Oksford və Kembricinin birləşdirilmiş adı kimi istifadə olunmağa başladı.

Pedestrian (Piyada) - William Wordsworth onu öz əsərində işlədənə qədər “piyada gəzən bir insan” mənada leksikonda bir söz yox idi.

Scientist - William Whewell, "İndüktif Elmlər Fəlsəfəsi" əsərini yazmışdı, burada elmlə məşğul olan bir insanın adının olmaması ilə bağlı çaşqınlıq ifadə edilirdi. Məhz bu şəkildə "alim" sözü yaranmış oldu.

Workaholic (işini çox sevən) - Doktor Wayne Oates, bir Workaholic etirafları: İş asılılığı haqqında faktlar kitabını yazarkən bu sözü dilin lüğət tərkibinə gətirdi. - Holic şəkilçisi “alkoqol” sözündə olduğu kimi bağlılığı ifadə edir.

Twitter - Bu onomatopoeik (səsin fonetik təqlid edilməsi - bu vəziyyətdə bükülmə) sözü Geoffrey Chaucer tərəfindən işlədilmişdir.

"Yahoo" sözü ilk dəfə Jonathan Swift-in "Gulliver Travels" romanında təqdim edilmişdir. Yahoistlər materialist münasibətləri olan ibtidai qəddar varlıqlar idi. Examples of Social Networking and Technology (İnternet və texnologiya ilə bağlı nümunələrə baxaq): Google: To use an online search engine as the basis for looking up information on the World Wide Web (İnternet axtarış sistemindən bütün dünya üzrə məlumat axtarmaq üçün istifadə olunan şəbəkə). 404: Someone who's clueless. From the World Wide Web error message 404 Not Found, meaning that the requested document could not be located (Zərərsiz biri; yəni tələb olunan sənədin mövcud olmadığı deməkdir)

Troll: An individual who posts inflammatory, rude, and obnoxious comments to an online community ((İnternet birliyinə iltihablı, kobud və ədəbsiz şərhlər yazan bir şəxs).

“Neologizmləri araşdırarkən, onlara olduğu kimi diqqət yetirmək lazımdır. İngilisdilli cəmiyyətin qəbul etdiyi yeni bir düşüncə tərzini yeni sözlərdə öz əksini tapır. Neologizmlər həmçinin həyat nə qədər sürətlə yaşanırsa, yeniliklər baş verirsə yeni sözlər də bir-birilərini eyni sürətlə əvəz edir. Bu da digər bir faktdır ki, neologizmlər bir başa tarixlə də uzlaşır. Lakin əsas budur ki, bu qarışıqların içində dilə elə yeni sözlər daxil olurki, uzun müddət öz yeniliyini günümüzdə də saxlayır və daha az dəyişikliklərə məruz qalır.[4;2] Zaman keçdikcə neologizmlər işlənmə məqamından, nə vaxt meydana çıxmasından, anlaşılma dərəcəsindən asılı olaraq dəyişilir. Buna görə də yeni söz, təzə söz anlayışları nisbi və şərti götürülərək dövrlərlə əlaqədar olan hadisə kimi qəbul olunur.. Araşdırmalar nəticəsində bu qənaətə gəlirik ki, neologizmlər müasir həyatın tələbləri nəticəsində yaranmış elmi, texnoloji, başqa dillərdən leksikona daxil olan yeni ifadə, sözlərin günümüzdə daha çox işlənməsinə gətirib çıxardır. Bu sözlər bir müddət dildə işlədildikdən sonra ümumişlək sözlərə çevrilirlər. Ümumişlək sözlər isə bir müddətdən sonra sözün neologizmə xas xüsusiyyətlərini itirir

Nyumark (1988) neologizm terminini həm dildə, həm də dilçilik aspektində leksikoloji vahid üçün qazanılmış yeni söz və yeni ifadə kimi tərif etmişdir. “Neologizm termini yalnız “tamamilə yeni bir leksik vahid” deyil, həm də mənası dəyişdirilmiş mövcud bir kəlmə ehtiva edən daha geniş bir məna daşıyır. Neologizmlər müxtəlif dillərdə söz, qrammatika və tələffüzün özünəməxsus nümunələri ilə fərqlənir”.

Bir çox Amerikan lüğətlərinin (Merriam Webster Dictionary, The American Heritage Dictionary, Collins Theraurus) müəlliflərinin neologizmlərin təsvirinə dair yanaşma tərzinə baxanda, hamısının oxşar məxrəcə gəldiklərinə şahid oluruq.

Nyumarkın yanaşmasına görə neologizm bəşəriyyətin inkişaf dövründə dildə yaranmış logikanın nəticəsidir.

O, neologizmləri dilçilikdə müxtəlif formalarda xarakterizə etmişdir: The old word with new senses-köhnə sözə yeni toxunuş.
[.https://kpfu.ru/docs/F1797492221/Lectures.on.Lexicology1](https://kpfu.ru/docs/F1797492221/Lectures.on.Lexicology1)

Müasir ingilis dilində son vaxtlar ən çox işlədilən neologizmlərdən biri də vebinar sözüdür. Bu söz internetdə təqdim edilən seminarı təsvir etmək üçün veb və seminar birləşməsindən alınıb. Work+alcoholic= workaholic həddən ziyadə işə bağlı olan bir adama deyilir. Self+ie=selfie, sweet+ie= sweetie , you+selfie= youie, nonversation= not a worthwhile conversation - mənasız, dəyərsiz söhbət və s. kimi sözlər də son illər meydana gələn sözlər sırasındadır. Bu sözlər 21-ci əsrdən əvvəl heç vaxt mövcud olmayan yeni bir anlayış hesab olunur. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, dil insanın həyatında və fəaliyyətində sosial və digər dəyişikliklərə ilk reaksiya verən insan fəaliyyəti sahələrindən biridir. O, nəinki bu dəyişiklikləri izləyə və ya müşayiət edə, hətta onlara səbəb ola bilər. Dil xarici aləmin xassələrini və münasibətlərini ümumiləşdirir və fərqləndirir, neologizmlərdə öz əksini tapmış sosial və tarixi məlumatları saxlayır, eyni zamanda insanların tələbatını ödəyir, kommunikativ akta aid bütün vurğu və pragmatik xüsusiyyətləri ifadə edir.

Neologiya – yazı və ya danışmaq yolu ilə yeni söz və ifadələrin yaradılması prosesidir. Neologiya prosesi həm də artıq mövcud olan sözləri mənimsəmək və onları başqa mənanı ifadə etmək üçün uyğunlaşdırmaqla da bağlı ola bilər. İngilis dilinə daim neologizmlər daxil olur. Məsələn, son onilliklərdə kompüter texnologiyası dilə bir sıra yeni terminlər əlavə edib. Webinar, malware, netroots və blogosfer müasir tipli neologizmlərin yalnız bir neçə nümunəsidir. Neologizm sözünün özü də XVIII əsrin son yarısında, ingilis dilinə fransız dilindən néologisme terminini kimi keçmişdir.

Neologizmlər yeni yaranmış terminlər, sözlər və ya ifadələrdir. Bu terminlər gündəlik həyatda istifadə olunarsa artıq ümumişlək ifadələrə çevrilirlər.. Neologizmlər ingilis dilinin inkişaf edən təbiətini təmsil edir. Zaman keçdikcə insanlar əvvəllər başqa sözlərdən istifadə edərək ifadə edilən və ya ümumiyyətlə mövcud olmayan sözlərdən istifadə edən anlayışları və ya fikirləri ifadə edən yeni sözlər yaradırlar. Neologizmlər tamamilə yeni sözlər, mövcud sözlər üçün yeni mənalar və ya mövcud sözlərdəki yeni mənalar ola bilər. Müasir ingilis dilinə yol tapan neologizmlərin bəzi nümunələrə nəzər yetirək.

Google: Vebsaytlarda ilazım olan informasiyanı axtarmaq üçün İnternet saytı

Crowdsourcing: Böyük bir qrup insanın bir layihəyə və ya tapşırıqğa töhfə verməsi. Bəzən neologizmlər tamamilə yeni olur, bəzən isə yazıçılar öz əsərlərində əvvəllər işlənmiş sözlərdən yeni ifadə yaradır ki, bu da yeni mənada işlənir.

Yeni ifadələr və ya sözlər yaratmaqla ən çox tanınan yazıçı Uilyam Şekspirdir. Bunlar Şekspirə aid olan bəzi neologizmlərdir.

Elbow sözü feil kimi işlədilmişdir “to elbow”- "kimisə dirsəkləmək” “King Lear”-Kral Lir poemasında işlədilmişdir.

Green-eyed-an adjective referring to jealousy; Yaşıl gözlü-qısqanclığı nəzərdə tutur adjective; "Venesiya taciri" (The Merchant of Venice)

Swagger-a adjective və ya fəli təsvir və ya konkret yol getmək üçün istinad; A Midsummer Night's Dream komediyasında rast gəlik.

Резюме:

Тахмина Рагимова

Сона Сафарова

Гюнай Зейналова-Захидова

**«СПОСОБЫ СОЗДАНИЯ НЕОЛОГИЗМОВ В АНГЛИЙСКОМ
ЯЗЫКЕ»**

Ключевые слова лексикология, слово, теория, новый, современный, речь, стилистика. научный, технология, прогресс

Изучение неологизмов и причин их возникновения представляется значимым и актуальным, так как неологизмы являются ярким отражением происходящих процессов в современном обществе. Лексика наиболее чутко реагирует на все изменения в различных сферах жизни общества. Таким образом, стремительное формирование глобальной информационной среды, интенсификация жизнедеятельности человека, различные политические, экономические и общественные движения обуславливают процесс пополнения словарного состава и обогащения современного языка образованием неологизмов. Язык тесно связан с культурой и является хранителем культуры и ее национального своеобразия. Лексика позволяет раскрыть языковую картину мира общества, отражая происходящие исторические, культурные процессы и позволяя адекватно воспринимать и употреблять слова, возникающие в реальное время. В неологизмах современного английского языка можно проследить многие направления: мода, еда, проведение досуга, политические взгляды и др. flight shame – чувство вины за авиаперелеты, побуждающее людей выбирать другой вид транспорта, climate emergency – чрезвычайная климатическая ситуация, т.е. ситуация, при которой требуются срочные меры для сокращения или сдерживания изменений климата и предотвращение необратимого ущерба окружающей среде, plogging – пробежка, которую проводят попутно собирая мусор, слияние (pick up+jogging);

Resume

Tahmina Rahimova
Sona Safarova
Gunay Zeynalova-Zahidova

“WAYS TO CREATE NEOLOGISM SIN ENGLISH”

Key words: lexicology, word, theory, new, modern, speech, stylistics, scientific, technology, progress

A neologism is a newly coined word, expression, or usage¹. It can be a new word, meaning, usage, or phrase. Neologisms can be entirely new or new uses for old words¹. They keep the English language alive and modern. . Examples of neologisms in English include Hiberdating = hibernating + dating Nonversation = not a worthwhile conversation Gonna = going to Gotta = need to Wanna = want to In linguistics, a neologism is any newly formed word, term, or phrase that nevertheless has achieved popular or institutional recognition and is becoming accepted into mainstream language. Most definitively, a word can be considered a neologism once it is published in a dictionary. Neologisms are one facet of lexical innovation, i.e., the linguistic process of new terms and meanings entering a language's lexicon. The most precise studies into language change and word formation, in fact, identify the process of a "neological continuum": a nonce word is any single-use term that may or may not grow in popularity; a protologism is such a term used exclusively within a small group; a prelogism is such a term that is gaining usage but still not mainstream; and a neologism has become accepted or recognized by social institutions. Neologisms are words that are created to explain new ideas. Neologisms are formed by borrowing words or mixing existing words to talk about new concepts. They can be made of words in English, words from other languages, or by adding a prefix or suffix that best suits the new concept. A great example is 'webinar.' This word comes from blending 'web' and 'seminar' to describe a seminar that takes place on the internet. This is a new concept that has never existed before the 21st century, so English speakers used what they already know to describe something new.

Istifadə olunan ədəbiyyat

1. Aziza Hajiyeva, English lexicology, Baku, 2011.
- 2.. R.S.Ginzburg, S.S.Khidekel, G.Y.Knyazeva, A.A.Sankin, A course in modern English lexicology, Moscow, 1979.
- 3.. <https://kpfu.ru/docs/F1797492221/Lectures.on.Lexicology1>.
- 4.. <https://kayzen.az/blog/Az%C9%99rbaycan-dili/466/leksika->
5. Arnold I. V. Lexicology of modern English. M. – 2012.

Rəyçi f.f.d.dosent, Bünyadova V.Ş.